
СУЛИМА О. В.,
молодший науковий співробітник відділу
порівняльної педагогіки Інституту педагогічної
освіти і освіти дорослих АПН України, м. Київ

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У НІМЕЧЧИНІ

Стаття розкриває динаміку розвитку якісних показників професійної підготовки вихователів дошкільної освіти у Німеччині. Автор характеризує зміни, що відбувалися у підготовці кваліфікованих педагогічних фахівців дошкільної освіти протягом XVII-XXI ст. та розглядає умови вступу до вищих навчальних закладів Німеччини на спеціальність "Державно дипломований вихователь".

Статья раскрывает динамику развития качества профессиональной подготовки воспитателей дошкольного образования в Германии. Автор дает характеристику изменениям, которые происходили в подготовке квалифицированных педагогических кадров дошкольного образования в течении XVII-XXI ст., рассматривает условия поступления в высшие учебные заведения Германии на специальность "Государственно-дипломированный воспитатель".

The article is devoted to the problem of dynamic changes of the development and quality features of professional pre-school teachers training in Germany. The author characterizes the rapid changes in qualified pre-school teachers staff training since XVII for XXI centuries. Also the conditions of the college entrant to the higher educational establishments of Germany in speciality "State licensed pre-school teacher" are mentioned.

Організація підготовки вихователів у Німеччині базується на давніх традиціях і тісно пов'язана з особливостями системи дошкільної освіти. Особливий інтерес представляє динаміка якісних показників професії вихователя у освітньому просторі Німеччини як чинник забезпечення якості дошкільної освіти.

У численних працях українських учених висвітлена проблематика розвитку освіти у Німеччині (Н.В.Абашкіна, А.М.Соколова, О.М.Грановський, Л.П.Пухова, С.П.Титович, Т.Г.Мойсеєнко, В.А.Гаманюк, Л.О.Ковальчук) та аналіз вибраних робіт зазначених вчених показав, що обрана проблематика не зазнала досконалого дослідження. У працях зарубіжних учених Д.Дершав (D.Derschau), К.Нойманна (K.Neumann), Г.Ернінга (G.Erning), А.Метцінгера (A.Metzinger), В.Нагеля (B.Nagel) знаходимо висвітлення історичних етапів розвитку професії вихователя дошкільної освіти у Німеччині.

Динамічність розвитку і якість професійної підготовки вихователя, її не розробленість у вітчизняній порівняльній педагогіці, об'єктивна потреба в теоретичному та практичному вивченні зарубіжного педагогічного досвіду зумовили вибір теми і предмет дослідження даної статті. Враховуючи те, що одним із стандартів європейського

освітнього простору є забезпечення раннього розвитку людини і з огляду на предмет дослідження, завданням цієї статті є характеристика етапів історичного розвитку професійної підготовки вихователів у Німеччині в аспекті динаміки якісних змін.

Історичний розвиток визнаної державою професії вихователя розподіляється на дві частини: з XVIII-го – початок XX-го століття в Німеччині існувала професія гувернантки, яка в історії педагогіки Німеччини виконувала функції вихователя і вчителя для вищих соціально забезпечених прошарків населення. Саме на основі професії гувернантки у середині XIX-го століття виникає професія вихователя, яка надалі була інституціоналізована і визнавалася лише за умови здачі державного екзамену.

Поява професії гувернантки ознаменувала початок жіночої професійно-педагогічної діяльності у освітньому просторі Німеччини. Те що вихованням і навчанням дітей займалися більше не батьки, а зовсім інші люди, було запозиченою у XVII столітті з Франції ідеєю та введеною у Німеччині та Європі. За новим уявленням домашнього виховання постала нова жіноча професія: “французька гувернантка” – це “німецька вихователька” [7;417]

Якщо мова йшла про гувернанток, то малає на увазі освічена жінка, яка розрізняла роль жінки-господини, жінки-домогосподарки і матері [6;7]. Ці жінки старалися набути знань і здібностей в різних областях науки – іноземні мови, мистецтво, література або фізіологія, щоб звільнитися з її колишньої ролі жінки, бути економічно самостійною. Вища освіта давала можливість зробити домашнє виховання і навчання професією.

У Німеччині протягом XVIII-го і XIX-го століття гувернантками працювали доньки з освічених сімей. Вони хотіли бути вищими ніж “французки”, їх вищою виховною метою дівчаток, окрім красивих манер, була освіта серця. Для розрізень, німецькі жінки часто назвали себе “виховательками”. Насправді ж відмінність між французьким і німецьким стилем виховання і навчання була ледве помітна. [7;418-423].

Професія гувернантки або як називали ще домашньої вчительки мала в XIX столітті спочатку значний зліт, оскільки потреба у виховному персоналі усвідомлено зростала в дворянських і міських сім'ях. У другій половині XIX-го століття натомість гувернантки була прийнята посада державно екзаменованого німецького вчителя, і існування професії гувернантки в Німеччині поступово зникла [6; 195]. В той же час паралельно розвивалася диференційована і тісно пов'язана з соціальними прошарками виховна і освітня система, що вимагала виникнення нових професій в тому числі “садівниці” – наразі сьогодинішнього державно визнаного вихователя.

У ході індустріалізації змінювалися економічні і соціальні відносини, внаслідок чого виховання маленьких дітей поза рідною домівкою було необхідним сім'ям [4;13]. У нижчих соціальних прошарках загостилась проблема зубожіння, тому в робітничих сім'ях не могли відмовитися від заробітку матерів. Працюючі батьки мали тепер можливість віддати своїх дітей в так звані “установи для маленьких дітей, школу для маленьких дітей або заводський дитячий садок”. Перші форми таких закладів для сімей з нижчих соціальних прошарків були створені у 1825 році з метою захисту дітей від нещасних випадків, аварій, що виникали, коли діти залишилися вдома самі. Жінок,

що працювали в цих закладах з дітьми називали по різному: "Наглядачка, охоронниця, керівниця, санітарка, служниця, нянька або бонна"[5;44]. На посаду бонни приймалися вчительки, які не змогли знайти роботи у вищих соціальних прошарках, монашки, старші за віком безробітні жінки, молоді дівчата, які навчались на гувернанток і були добре ознайомлені з доглядом за дитиною. Поряд із збереженням здоров'я дітей і оберіганням дітей від зовнішньої небезпеки бонни повинні були виховувати у дітей з соціально нижчих класів дисципліну, що ніяк не можна було назвати, "педагогічним вкладом"[4; 13-15, 21-23] [5; 3-21, 44].

Оскільки бонни тільки наглядали за дітьми і не займалися цілеспрямовано навчанням і вихованням, то від них не вимагали відповідної професійної освіти і також не існувало таких установ, де можна було отримати спеціальність бонни або наглядачки. Проте в першій половині XIX століття функціонування суспільного виховання маленьких дітей якісно змінилося внаслідок зміни суспільних і економічних відносин. "Чим більше у цих закладах будуть приділяти увагу не тільки нагляду за дитиною, але і фізичній, духовній і вольовій підготовці дитини до школи і умов праці, розвитку особистості, тим менше вистачатиме жінкам, що наглядають за дітьми, досвіду та традиційних уявлень про виховання, і тим більше виникатиме питання про значення належної кваліфікації та професійності персоналу"[2;68]. Саме з необхідності професійного нагляду за дітьми педагогічно освіченим персоналом виникла установа дитячого садка і професія вихователя дитячого садка.

Підкреслимо, що в українських джерелах науковці вважають першовідкривачем освітніх закладів та освіти виховного персоналу Фрідріха Фребеля(F.Frcbel), тоді як німецькі науковці стверджують, що перший "Семинар для вчителів маленьких дітей" у 1836 році проводить Теодор Флінднер (Theodor Flindner)[2; 68]. Водночас німецькі науковці схиляються до думки, що більш вагомий внесок у розвиток дошкільного виховання зробив Фрідріх Фребель, який у 1840 році засновує перший дитячий садок[5;57]. А у 1849 році в м. Бад Лібенштайн Ф.Фребель відкриває свій перший професійно-педагогічний заклад – "Установа для всестороннього життєпізнання кризь розвиваюче-виховну освіту людини"[5;89] з прикріпленим до неї дитячим садком для організації педагогічної практики доглядачок за дітьми, яких пізніше він називає "садівницями", тобто виховательками. Вимоги до вступників були наступними: атестат про закінчення школи для дівчат, вік слухачок (18-22 років), вміння співати, представлення автобіографії, довідки про стан здоров'я та можливість оплачувати навчання. Навчання зі спеціальності вихователь тривало рік і включало, як теоретичні, так і практичні заняття з таких предметів: педагогіка, людинознавство, релігія, історія, іноземні мови, малювання і спів. Окрім того, щоб підтримати виховательок в їх професійній діяльності, пропонувались багаточисленні семінари та курси перепідготовки. Відвідуючи ці семінари вчителі також мали можливість перекваліфікації з вчителя на вихователя. Працевлаштуватись вихователі могли не тільки в відкритих закладах але й приватно, в родинах заможних громадян[5;88-101].

З першою інституційною формою навчання для педагогічно кваліфікованого персоналу Ф.Фребель(F.Frcbel) заклав камінь до фундаменту професіоналізації нової

виховної професії та утворення нової професійної свідомості. За Фребелівською концепцією вихователі тепер були не наглядачами в закладах "для нагляду за дітьми", а педагогічною професійною "силою, яка надавала справжнє виховання дитини та була порадиником для батьків у питаннях виховання дітей"[2;69-71].

Кількісне зростання дитячих садків у Німеччині було причиною того, що з 1908 року здобуття професії вихователя стало державно регульованим в контексті реформування жіночої шкільної освіти. А саме введення державою однорічного фахового курсу з дошкільної освіти в усіх загальних жіночих школах. Державне регулювання визнали і церковні заклади освіти з метою забезпечення працевлаштування усіх студентів, оскільки державно перевірений випускник мав привілеї у знаходженні і збереженні посади.

Наступні якісні зміни у освітньому становленні вихователів відбулися за часів правління Ваймарської Республіки, вже 1928 року було введено дворічне навчання для вихователів[2;71-72]. Відтепер набули поширення не тільки педагогічні концепції Ф.Фребеля(*F.Fröbel*), а й альтернативні підходи до педагогічної роботи дитячих садків. Так, італійська вчена Марія Монтессорі істотно вплинула на виховання дітей дошкільного віку та освіту вихователів. За вченням Монтессорі, "садівниці" – це вихователі, що мають сприяти вільному і самостійному розвитку дитини як особистості [9;121-123].

Але з початком націонал-соціалістичного панування у 1933 році в Німеччині було розкритиковані і заборонені педагогічний рух та педагогіка Марії Монтессорі. До 1945 року виховання в дитячих садках та освіта педагогічного персоналу були жорстко уніфіковані, контрольовані і відповідали цілям націонал-соціалістичного режиму [9;125]. Це свідчило про регрес дошкільної освіти.

Після Другої світової війни деякі федеративні землі Німеччини повернулися до педагогіки дитячих садків та освіти вихователів часів Ваймарської республіки[2;72]. Аж до середини 60-тих років минулого століття основні педагогічні ідеї Ваймарської республіки, з незначними специфічними доповненнями освітянами кожної з земель, визначали професію та професійну освіту вихователя. На основі об'єднання чисельних соціально-педагогічних освітніх підходів виникла теперішня професія вихователя.

У рамках конференцій міністерства культури, що відбувалися з 1967 по 1982рр. було визначено термін "державно-дипломований вихователь(ка)". ("*staatlich anerkannter Erzieher*") Це передусім надало самоусвідомлення і зміни життєвих концепцій жінок, які працювали за цим фахом. Сучасна форма структури освіти базується, в основному, на висновках конференції міністерства культури. Визначена нова спеціальність "Державно визнаний вихователь" введена у "Навчальні програми для вихователів дитячих садків, нянь, сімейних вихователів, вихователів для роботи з молоддю" технікумів з соціальної педагогіки (в Баварії – академія соціальної педагогіки). Угода сторін від 1967 року визначає трирічну тривалість навчання(два роки теоретична освіта, рік – виробнича практика) і висуває умови вступу – закінчення середньої школи та рік пропедевтичної професійної практики. Відбувається зміна у навчальних програмах, виключають курси культурознавства та краєзнавства. Натомість вводять нові

навчальні дисципліни – “Практика сучасних методів”, “Соціологія”, “Домашня педагогіка і домашнє навчання”, “Лікувальна педагогіка”, “Вікова гігієна” [9;221]. Внесені рішенням конференції Міністерства культури зміни до освітніх програм вихователів були розглянуті і затверджені кожним регіоном протягом наступних п’яти років [9; 221-222]. Уже через 15 років після першого спільного рішення федеративних земель про структуру освітнього шляху “державно дипломованих вихователів”, змінилися і розвинулися, досить протилежно в деяких федеративних землях, форма навчання та екзаменаційні умови. Для досягнення єдності в питаннях освіти вихователів у 1982 році вступає в силу “Угода сторін про освіту та екзаменування вихователів” [1;178]. Угода чітко визначала зміни в умовах вступу і вимагала замість однорічної пропедевтичної професійної практики закінчену професійно-технічну освіту чи багаторічний трудовий стаж [3; 979].

Відповідно до цього сучасні умови вступу до Професійної академії соціальної педагогіки, що у Баварії, визначаються наступним чином: абітурієнт, який має свідоцтво про неповну середню загальну освіту може бути допущеним до навчання у академії на фах вихователя якщо він має перед практику, або закінчену дворічну професійну освіту з соціально-педагогічного фаху, або медичну освіту. Також допускаються до вступу абітурієнти, які здійснили добровільний соціальний рік служби у соціальних закладах або мають стаж роботи – мінімум чотири роки, та ін. Випускники з атестатом про середню освіту чи з свідоцтвом про успішне закінчення 11 класу з соціальним нахилом мають пройти рік передпрактики. Наочно зміст шкільних та професійних передумов для вступу до Професійної академії соціальної педагогіки представлено у такій таблиці:

Вимоги до сертифікації про освітній рівень

<i>Вимоги до сертифікації про освітній рівень (Шкільні передумови)</i>	<i>Професійні передумови</i>
<ul style="list-style-type: none"> • свідоцтво про неповну середню загальну освіту 	<ul style="list-style-type: none"> • неперервна освіта та рік передпрактики • закінчена дворічна професійна освіта з соціально-педагогічного фаху, медична освіта реабілітолога • 2 роки передпрактики, рік з якої може бути врахований «добровільний соціальний рік» чи альтернативної служби, 3 роки домогосподарства та нагляду за дітьми • мінімум 4 роки безперервної роботи за фахом
<ul style="list-style-type: none"> • Атестат про середню освіту або свідоцтво про успішне закінчення 11-го класу з соціальним нахилом 	<ul style="list-style-type: none"> • 1 рік передпрактики

Вимоги до абітурієнтів професійних академії у порівнянні з 60-ми-70-ми роками стали значно вищими, форма ж освіти, тривалість її та зміст істотно не змінилися [1;185-186,209]. Структура освіти поділяється в основному на три частини:

Нааявність допрофесійного досвіду (1-4роки) [1; 190-192].

Дворічна теоретична підготовка з наступним навчальним змістом: загальноосвітні дисципліни, правознавство, гігієна, дидактика та методика соціально педагогічної практики, мистецтво, музика, гра, фізичне виховання, педагогіка, психологія, дитяча та юнацька література [1; 219].

- Річна практика для поглиблення та доповнення предметної теоретичної освіти [1; 223].

Зміни у суспільстві, демографічний розвиток та відкритість відносин у Європі розпочали змінювати профіль та поле діяльності вихователів Німеччини. Німецькі вчені Г.Ернінг (G.Erning), А.Метцінгер (A.Metzinger), В.Нагель (B.Nagel) констатують, що сучасні зміни в системі професійної підготовки вихователів зумовлені провідними тенденціями розвитку європейської педагогічної реальності. Зокрема, зміст професійної підготовки доповнюється іноземними мовами, що відповідає інтеграційним процесам Європи. Подальшого дослідження у контексті обраної проблеми потребують вивчення навчальних планів, програм та курікулумів з фахової підготовки вихователів дошкільної освіти у навчальних закладах Німеччини.

Література:

1. Ausbildungs- und Prüfungsordnungen der Bundesländer; Tabellenauszug aus Rauschenbach/Beher/Knauer 1996, S. 190
2. Derschau, D. von: Personal: Entwicklung der Ausbildung und der Personalstruktur im Kindergarten. In: Erning, G./Neumann, K./Reyer, J. (Hrsg.): Geschichte des Kindergartens. Band II: Institutionelle Aspekte, systematische Perspektiven, Entwicklungsverläufe. Freiburg: Lambertus 1987, S. 67-81
3. Derschau, D. von: Erzieher/Erzieherin. In: Roth, L. (Hrsg.): Pädagogik: Handbuch für Studium und Praxis. München: Ehrenwirth 1991, S. 973-987
4. Erning, G.: Geschichte der öffentlichen Kleinkinderziehung von den Anfängen bis zum Kaiserreich. In: Erning, G./Neumann, K./Reyer, J. (Hrsg.): Geschichte des Kindergartens. Band I: Entstehung und Entwicklung der öffentlichen Kleinkinderziehung in Deutschland von den Anfängen bis zur Gegenwart. Freiburg: Lambertus 1987, S. 13-41
5. Gary, G.: Geschichte der Kindergärtnerin von 1779 bis 1918. Wien: Edition Praesens 1995
6. Hardach-Pinke, I.: Die Gouvernante: Geschichte eines Frauenberufs. Frankfurt: Campus 1993
7. Hardach-Pinke, I.: Erziehung und Unterricht durch Gouvernanten. In: Kleinau, E./Opitz, C. (Hrsg.): Geschichte der Mädchen- und Frauenbildung. Band 2. Frankfurt: Campus 1996, S. 409-427
8. Hederer, J.: Ausbildung von Erziehern und Sozialpädagogen. In: Bayerisches Staatsministerium für Unterricht und Kultus (Hrsg.): 150 Jahre Kindergartenwesen in Bayern. Festschrift anlässlich der 150-Jahrfeier der von König Ludwig I. genehmigten "Bestimmungen, die die Einrichtung von Kinderbewahranstalten betreffen". München: Reinhardt 1989, S. 210-231
9. Metzinger, A.: Zur Geschichte der Erzieherausbildung: Quellen – Konzeptionen – Impulse – Innovationen. Frankfurt: Peter Lang 1993.